

MURFATLAR VE NAD SENT MİKLOŞ YAZITLARININ PALEOGRAFİK KARAKTERİSTİĞİ*

Svetlana Venelinova KAVRIKOVA

Dikkatimizi Nad Sent Mikloş ile Murfatlar yazıtlarının karakteristik özellikleri üzerine yoğunlaştırmamızın sebebi karşılaştırma açısından dır. Bunlar uzmanlar tarafından bu açıdan incelenmiş ve farklı ve ortak noktaları belirtilmiştir.

Nad Sent Mikloş'ta bulunan altın kapacakların stilistik özellikleri bunların hangi zamana ait (VIII-IX yy.) olduklarına dair bilgi vermektedir. Murfatlar kaya manastırının ise daha büyük kesinlikle hangi zamana ait olduğu tespit edilebilmektedir. (IX. yy.'ın ikinci, X. yy.'ın ilk yarısı). Fakat bir bütün olarak iki anıtın da genel kronolojik çerçevesi vardır.¹ Nad Sent Mikloş hazinesi Transilvaniya bölgesinde, Maroş nehrinin güneyinde bulunmuştur, Murfatlar ise Köstenceden 15 km güneyde yer almaktadır. İncelenen anıtlar bugünkü Romanya topraklarındadır ama IX.-X. yüzyıllarda bu yerler Bulgar idaresi altındadırlar.² Kronoloji ve coğrafi yakınlık yazıtların genel etnik karakteristiği ile çok sıkı ilişkilidir.³ Bunlar, aynı

---

* Bu makale Палеографска харектеристика на надписите от Мурфатлар и Над Сент Миклош [Paleografiska harekteristika na nadpisite ot Murfatlar i Nad Sent Mikloş] başlıklı Bulgarca aslından Türkçeye Erol Çetin tarafından tercüme edilmiştir.

¹ M. Vaklinova-St. Vaklinov, *Sıkrovişteto ot Nad Sent Mikloş*, 1983, s. 13-14; K. Popkonstantinov, "Runičeski nadpisi ot Srednovkovna Bulgariya", *V çest na Prof. V. Beşveliev*, 1993, s. 150-154; İ. Kızlasov, "Novie danme o proishojdenii i rasprostrannii drevnetyurkskoy runičeskoy pismennosti Evrazii", *Problemi na prabilgarskata istoriya i kultura*, 2, 1991, s. 16. Y. Sentspeteri, *O pozdneavarskih i pannebolgarskih svyazaş problemi na prabilgarsuata istoriya i kultura*, 1, 1989, s. 122. V. Yonçev-O. Yonçeva *Dreven i sivremenen Şrift*, 1982, s. 12.

² P. Koledarov, *Politiçeska geografiya na srednovkovnata bulgarska dirjava*, I, 1979, s. 7-22. Pl. Palov, *Politiçeskoto nasledstvo na Avarskiya haganat i bulgarskite vladeteli (IX-XI v.) Problemi na prabilgarskata istoriya i kultura* 3, Ş. s. 55.

³ M. Artamonov, "Nadpisi na baklajkaş Novoçerkaskogo muzeya ina kamnyaş Mayatskogo gorodišta", *Sovyetskaya Arheologiya*, 1954, s. 266; Soslanbek Y. Bayçorov, *Drevnetyurkskie runičeskie pamyatniki Evropi*, Stavropolsk, 1989; M., Vaklinova-St. Vaklinov, *a. g. e.*, s. 14; D. Dimitrov, "Prabilgarski plemena v iztoçna i Tsentralna Evropa.", *Problemi na bulgarskata istoriya i kultura*, 1, 1989 s. 40-41. L. Donçeva-Petkova, *Znatsi virhu arheologiçeski Pametnitsi ot Srednovkovna Bulgariya VII-X v.*, 1980 s. 140-180; V. Yançev-O. Yançeva, *a. g. e.*; K. Popkonstantinov, *a. g. e.*; G. Feher, "Pametnitsi na prabilgarskata kultura", *IBAI*, III, 1925, s. 53. P. Yuhask, *Türko-bulgari i macari*, 1985, s. 288-9; İ. Kızlasov, *a. g. e.*; P. Georgiev, "Za harektera no runičeskoto pismo v Srednovkovna Bulgariya", *Pproblemi na prabilgarskata istoriya i kultura*, 3, 1997, s. 97; G. Balasçev. "Starabilgarsko sıkrovişte", *Minalo*, II, 1911, 5-6, s. 133; Y. Barnia, "Predvaritelnie svedeniya o kamenniş pamyatnikaş v Basarabi", *Dacia*, VI, 1962, s. 315; D. Bogdan, "Grafitele de Ie Basarabi", *AUB*, 16, IX, 1961, s. 35-41; P. Diaconu-N. Petre, "Quelques observations sur le

kronolojik çerçevede ve aynı veya komşu coğrafî bölgelerde, birbirinden bağımsız var olan yazılarla karşılaştırılmıştır. Verilen faktörler mantıkî olarak Murfatlar ve Nad Sent Mikloş yazıtlarını genel bir yazı grubu olan Tilsa-Tuna grubu olarak belirliyorlar.⁴ Genel karakterleri ile birlikte, bunların spesifik özelliği runik ve runik benzeri olarak ayrılmalarıdır.⁵ Uzmanların söz konusu yazıtlara yaklaşımları aynıdır ve hedefi işaretlerin fonetik önemini belirleyip, açıklamaktır. Fakat bunların iç bağımlılıklarına yeterli dikkat verilmemektedir. Nad Sent Mikloş ile Murfatlar yazıtlarının incelenen genel ve karakteristik çizgileri, bunların karşılaştırmalı paleografik incelenmeleri üzerine yoğunlaşmayı gerektirmektedir.

Maalesef, Murfatlar'daki 60'a yakın runik yazıtın yarısına yakını için bilgimiz vardır. Paleografik incelemenin doğruluğunu zorlaştıran başka bir sebep de Nad Sent Mikloş'taki 19 yazıttan sadece 5'inin (No 6, 7, 8^{a-b}, 12) ve Murfatlar'dan yayınlanan 27 yazıttan 8'inin (No 16, 18, 24, 29, 35, 39-41) resimlerinin olmasıdır. Diğerlerinin grafik özellikleri için araştırmacıların yayınlarını temel alıyoruz (tablo 1), Kaya yazıtlarının resimleri faksimilelerden 4'ünün çiziminin doğru verilmediğine delâlet etmekte.

- (No 16, , No 18,   No 29 , No 35)

- 18 nolu yazıtta üç sırada ve ikinci sırada eksiktir;

- 35 noya ilave edilmeli;

-Yine bu şekilde 'ye 18 ve 36' nolu yazıtların içeriyle ilgili metinle bağlantılı olarak bakıyoruz. Bu hususlar anıtların düzgün olarak resmedilmeleri ihtiyacını doğurmaktadır. Yazıtların karşılaştırılmalı karakteristiği bunların sert malzeme üzerine (metal, kaya) oyulduklarını göstermektedir. Murfatlar'daki kiliseler, Nad Sent Mikloş'takilere karşı daha geniş alanlı ve sayıca daha fazla ve hacimlidirler. Kaya yazıtlarının 1/3'ü 2-4 satırdan oluşuyorlar, (No 18, 22, 23, 37, 38, 40, 41) fakat bir bütün olarak iki anıtta da tek satırlı düz yapılar hâkimdir. No 5, 6, 10, 23 nolu kaplar üzerinde birden fazla satır görmekteyiz, aynı durum 40, 41 no'larda da vardır. Her hâlde altın kapların lüks karakterinden dolayı büyük derecede düz sıra çizgisi muhafaza edilmiştir, oysa kilise yazıtlarının önemli bir bölümü sağa doğru (No 18, 24, 26, 37) veya sola doğru (No 27, 28, 32, 33, 38) eğilimlidirler. Gösterilen farklılıklardan bağımsız olarak iki anıttaki harfler farklı büyüklükte ve özenli bir kaligrafi eksiktir (No 6, 7, 8 hariç).

---

complexe archaologique de Basarabi", *Dacia*, XIII, 1969, s. 454-455; G. Mihaila, *Inscriptii slave veche de la Basarabi*, SCL, 15, 1964, 1, s. 39-58; I. Vasary, "Runiform signs o objects of the Avar Period", *Acta Or. Hung.*, XXV, 1972, s. 335-347.

⁴ İ. Kızlasov, "Paleograficeskoe issledovanie aziatskih runiceskih alfavitov", *Sovetskaya arheologiya*, 1991, s. 62.

⁵ M. Komşa, "K voprosu o graffite iz Basarabii", *Dacia*, VIII, 1964, s. 370; K. Popkonstantinov, *a. g. e.*, s.144. V. Yonçev, *a. g. e.*, P. Georgiev, *a. g. e.*, s. 97. İ. Gılıbov, "Srednovkovnata Bilgarska kirilska epigrafika prez poslednite 30 godini", *Arheologiya*, 1975/4, s. 17.

Şimdi dikkatimizi işaretlerin grafik özelliklerine çevireceğiz. İncelenen yazıların rekonstrüksiyonu sırasında Nad Sent Mikloş'ta 22, Murfatlar'da ise 44 tane fonetik değeri olan işaret kullanıldığını tespit ediyoruz. 6 grafem tam grafik anoloji bulmaktadır, toplam 11 ise, bu Nad Sent Mikloş işaretlerinin yarısının Murfatlar'da paralelleri var demektir. (tablo II). Ayrıntılı grafik analiz, ayrı durumlarda benzer çizimden dolayı Murfatlar işaretlerinden bazılarının kullanımıyla karıştığını göstermektedir (< 9, * X, b b, λ λ). 6'nolu yazıttaki haçın fonetik değeri yok, sadece kelime ayrıştırması için kullanılmıştır. Buna benzer bir yazıt Kuzey Kafkas'ta, Tokmak Kaya'da var. Murfatlar'daki anıtlarda bu rolü, Türk alfabesinde, Kiril alfabesinde ve Protobulgar runik yazısında olduğu gibi yerine getirmiş. Muhtemelen kısaltma işareti olarak No 58 kullanılmış ve bu eski Bulgar dilinde tanrı adları için aynı fonksiyonu yerine getirmiş. Sarvaş ve Nad Sent Mikloş'taki eğimli düşey çizgi İ. L. Kızlasov'a göre kelime ayırma görevini görürmüş.⁶ Bu Slon'da da⁷ görülmekte ve Protobulgar ve Sekel yazısı için karakteristiktir. Krepça'daki⁸ runik yazıtlara benzer bir şekilde, Murfatlar'da bu işaret üç kez belli bir grafemin hemen yanındadır (No 24, 37'de 'C). Bundan dolayı bunun fonetik bir işlevinin olduğunu tahmin ediyoruz. Bununla ilgili yakın bir örnek Alman yazısında var. Bu yazıya X. yüzyılda eski harflere ufak bir işaret konarak bunların ses değeri değiştirilmiş ve yeni işaretler oluşturulmuştur.⁹

Murfatlar yazısında, Pliska ve Preslav'ta olduğu gibi, karşılaştırmalı analizle 6 ligatürün (No 60-65) varlığını tespit ediyoruz. Bunlar, yazılana gizlilik ve kısalık vermek için birbirinin üzerine konmuş iki veya daha fazla işareten oluşan karışık kombinasyonlardır.

Tablo I- No 66'da gösterilen son işaret ayrı bir yazı olarak yorumlanmış. Bu ayrıca Orta çağ Macaristan'ındaki bazı buluntularla paralellik gösteren kuş tasviri olarak da görülmüştür.¹⁰ Bu, daima en son sağ pozisyonundadır ve çizmelerinin karışıklığı ile büyüklüklerinden dolayı bulunanlardan farklıdır. Bize göre söz konusu olan ligatür veya daha muhtemel şematik bir tasvir, resimdir. İşaretlerin grafik şekilleri gruplamaya izin vermektedir:

- Çizgili elemanlardan oluşmuş işaretler (Nad Sent Mikloşta % 50, Murfatlar'da % 67).

- Halka şekilli elemanlardan oluşmuş işaretler (Nad Sent Mikloş'ta %41, Murfatlar'da % 21.

⁶ İ. Kızlasov, "Drevnetyurkskaya runičeskaya pismennost Vostočnoy Evropı", *Problemi na prabilgarskata istoriya i kultura*, 1, 1989, s. 258

⁷ M. Ekrem, "Romanya'da keşfedilen Orhun yazısı örnekleri", *Balkanlarda Türk Mührü*, İstanbul 1998, s. 80.

⁸ İ. Kızlasov, *a. g. e.*,

⁹ E. Moltke, *The Origin runes in Denmark and elsewhere*, Copenhagen, 1985, s. 31.

¹⁰ F. Altheim, *Hunnische Runen*, Halle, 1948, I. Dienes, "Nemzetsegjegy /tamga/ a Bekesi honfoglaskaryijcstonson", *Folia Archaeologica*, 1964, s. 103.

- İki gruptan komsinasyonlardan oluşmuş işaretler X , Y Bazı grafemlerin hızlı yazılmasından dolayı $\Delta \rightarrow \bigcirc \square \rightarrow \Delta$ 'dan bunların grafik varyantları olan X , Y , Z , A geçiş gözlemleniyor.

En geniş olarak I. grup temsil ediliyor. Bu iki yazının da sert malzeme üzerine yazılmak için oluşturulduklarına delildir. Fakat bir bütün olarak bunların karakteri heterojendir.

Yukarıda gösterdiğimiz sebeplerden başka yazıtlarda gördüğümüz gibi işaretler kullanım sıklıklarına ve grafik varyantlarının sayısına bağlı olarak da sınıflandırılabilirler. % 75'in üzerinde işarete (Nad Sent Mikloş'tan 21 ve Murfatlar'dan 34) birden çok yazıtta rastlanmakta ve bu da karşılaştırma ve doğru analiz için temel olmaktadır. Bunun dışında birden çok grafik varyantları var ve bu geniş runik bilgi için delildir. Yazan için temel kaygı işaretlerin ayrıntılı çizilmeleri değil, onların genel anlaşılabilirliğiymiş. Buna örnek 10' nolu grafemdir. Bunun en kısaltılmış yazımı V şeklindedir.

Murfatlar'daki işaretlerin grafik çeşitliği konusunda V. Beşveliev ve E. Tryjarski¹¹'den farklı olarak E , X , Y , Z , A , B , C , D , E , F , G , H , I , J , K , L , M , N , O , P , Q , R , S , T , U , V , W , X , Y , Z 'ları biribirlerin aynısı işaretler kabul ediyorum ve D , A , E , K , B , X , A , Z , A , B , C , F , X , A , V 'ları ayrı grafemler kabul ediyorum.

Grafik varyantlarla ilgili sebepler birkaç doğrultuda tiplenebilirler. Bazı ayrıntıların yuvarlaklaştırılması veya sivrileştirilmesi, araştırmacılar tarafından açıklanırken farklı verilmeleri, oranlarında ve alan yönelimlerinde eğim açısından değişiklikler olanlar: X , Y , B (Nad Sent Mikloş); Z , Y , A , Z , A , D , B , Z , H , I , L (Murfatlar). Grafik çeşitlilik evrimsel gelişim sonucu değildir. Bunun fonksiyonel karakteri vardır - stilin özelliği, fakat bazı durumlarda acemilik de görülüyor.

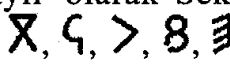
Polimorfizm oluşu, incelenen anıtların poleografik özelliğidir. En büyük grafik çeşitlilik gösteren işaretler için karakteristiktir. Z , Y , C , B , E , D , X , B , H , X , C . Bunu en çok Murfatlar'daki yazıtlarda görüyoruz: No 15, 16, 18, 20, 23, 33, 37, 41, Nad Sent Mikloş'ta sadece No 5^B, 6, çünkü yazıtlar kaplarda oldukları için kısa ve metin içerikleri yakındır.

Bundan sonra yazıtların işaretleri onların grafik paralelleri ve bunları, tarihi-coğrafik ve kronolojik plânda yakın başka yazıtlarla karşılaştırıp incelenmelerine göre Türk, Cermen, Sekel, Protobulgar runaları, Sarmat damgaları, Kiril, Eski Bulgar şeklinde tiplenerek sınıflandırılabilirler. Verilen tablo III'te, Roma rakamlarıyla ayrı tipler gösterilmiş, Arap rakamlarıyla, 1. Murfatlar'dan işaretler, 2. Nad Sent

¹¹ W. Beschewlieff, Beobachtungen über die protobulgarischen runeninschriften bei Basarabi", *Izvestia Varna*, 1977, E. Tryjarski, *Hunowie eupopejsky. Protobulgarzy, chazarowie, Pieczyngowie*, Wrobaw, 1975, s. 80.

Mikloş'tan işaretler, noktayla ise alındıkları yazılardaki aynı işaretlerin şekilleri verilmiştir.

1. Genel karakterli çizimleri olan işaretler: Bunları yukarıdaki yazılarda bulabileceğimiz gibi, başkalarında da görebiliriz. Bunlar iki anıtta hâkim olan çizgili grafiğin genelleştirilmiş karakteristiğini gösteriyorlar. Bunlardan sonraki iki tipten grafemler Türk yazısının temel işaret şekillerinin varyantlarıdır. Bunların III'te Murfatlar ve Nad Sent Mikloş'ta yazıları icat edenler tarafından fonetik olarak görünüşleri değiştirilmiştir. IV. tipten işaretler Türk yazısında görülmektedir, fakat Kiril yazısında bunların varlığı daha kesindir. V. tipten işaretler de yine Kiril'den alınmıştır. Bunlara ayrı ayrı Protobulgar runik anıtlarında da rastlanmakta VI. tipten grafik şekiller Kiril yazısına en yakın duruyorlar, bunlar Grek yazısına uygun ve III. teki grafemlere benzer olarak yine Murfatlar'ın yazısının ses ihtiyaçlarına uyarlanarak alınmışlardır. VII. Eski Bulgar yazısından alınan işaretler. Son verilen örneğin Kiril'de de paralleri mevcuttur. VIII. tiptekiler hem Türk alfabesi için hem de Kiril için aynı karakteristiktirler. IX.'dakiler ise sadece Protobulgar yazısı için karakteristiktirler. X.'dakiler Nad Sent Mikloş'a özgü işaretlerdir. Bunların grafik analogileri yoktur ve sadece başka yazılardan tek tük anıtlarda az rastlanan işaretlerle benzerlikleri vardır. Bu da onları VIII-IX. yüzyıllarda Maroş nehrinin güneyindeki yerel halk için karakteristik yapmaktadır. Çünkü bunlara hazinenin yazıtlarında istisna olarak değil, birçok defa rastlanmaktadır.

İlk sırada Murfatlar yazısı ile Protobulgar işaretleri arasında grafik analogi benzerliği bulunmaktadır. Bu işaretler Nad Sent Mikloş'un temelinde % 72 oranında yatmaktadır. Bu anıtlardan her biri Bulgar runik yazısının spesifik temsilcisidir ve bunların taşıyıcısı etnik olarak Saltovo-Mayatsk kültürleri ile bağlantılıdır. Tipoloji, Kiril alfabesinin Murfatlar işaretlerinin üzerlerine etkisini gösteriyor. Kaplardaki işaretlerin ise Türk yazısına ve Sekel runalarına (% 68) daha yakın oldukları görülmektedir. Bu gerçek dolaylı olarak Sekel ve Türk yazılarının grafik bağlantısıyla da desteklenmektedir. Bunların Asya Türk alfabeleri ile benzerlikleri Avrupalı olanlarla olan genetik akrabalıklarından dolayıdır. Aynı zamanda Murfatlar işaretlerinde 1/3'ü (14 tane) Kiril alfabesinde paralellerini bulmaktadırlar, 7 durumda ise eski Bulgar işaretleriyle. Grek yazısıyla ilişkiyi incelemiyorum, çünkü Kiril bunun grafik temelinde oluşturulmuş ve ayrıca IX.-X. yüzyıllar arasında. Bu iki yazı genel paleografik özelliklerle karakterize ediliyorlar.

Tartışmalı olan konu ise Kiril ve Protobulgar runaları arasındaki bağıdır. Kiril alfabesine runaların alındığı tezi zor kabul edilir bir görüştür. Bu görüş doğru olsa idi Kiril ve Nad Sent Mikloş işaretleri arasında sadece 1-2 örnekte olduğu gibi değil daha fazla grafik paraleller ortaya çıkarabilirdik. Bu problem Murfatlar yazısının runik veya runik benzeri karakteri ile dar bağlantılıdır. Türk, Kiril, Eski Bulgar gibi karışık işaretlerin kullanılmaları birkaç sebepten gerçek dışı değildir. Grafik şekil, yazının heterojen şeklini göstermektedir. Diğer taraftan Murfatlar'da kiliselerde runik yazıtlardan başka 30 civarında Kiril ve 2'şer Eski Bulgar ve Grek yazıt var yani IX-

X. yüzyıllarda Bulgar topraklarında iyi bilenen yazı sistemlerinde yazılmışlar. Her halde kaya yazıtlarının yazarı değişik yazılardan işaretleri karıştırarak kendisinin yüksek eğitim düzeyini göstermek istemiştir. Şunu da ilâve etmeliyiz ki Kiril yazılı yazıtlara, Eski Bulgar işaretlerinin sokulması XIV. yüzyıla kadar rastlanan karakteristik bir durumdur. X. yüzyılda unutulmaya başlamış Türk yazısından harflerin Murfatlar yazıtlarına konması bunları gizli yazılar yapmaktadır. Yazılanın gizliliği, söz konusu yazılardan, çizimleri ve grafik değerleri değiştirilmiş nadir grafik şekillerin kullanılmasıyla da kendisini belirtmektedir. Murfatlar yazıtlarının, Protobulgar runalarının spesifiğinin anahtarını içeren kendilerine has iki dillilik olması ihtimali göz ardı edilemez.

Yazıtların grafik özellikleri arasındaki karşılaştırma, karşılıklı olarak Türk ve Kiril alfabesi ile ilişkisinden kurulmuştur. En önemli grafik analogiler bunlara bağlıdırlar. Ancak daha sonraki sırada Sekel runaları, daha erken bir zamandan Sarmat damgaları ve VIII. yüzyıldan genel Cermen yazısı ile paraleller en fazla II. tipten işaretlerledir.

İşaretlerin grafik özelliklerinden başka incelenen yazıtların paleografik analizinin bir diğer önemli anı grafemler arasındaki karşılıklı bağımlılığın takibidir. Pliska'da olduğu gibi Murfatlar'da da iki aynı işaretin yan yana kullanma gerekliliğini tespit ediyoruz: ** , bb , XX Bunun gibi kelimelerin karışmaları da var: < h No 20, 21, 36, h X -No 18, 21, 36. < h X No 21, 36. Söz konusu anıtlarda 3-4 harften oluşan ve ayna simetrik işaret birleşmeleri de mevcuttur: No 5 b, > X >, No 16, > Y >, No 17, XbX, εbε, No 18, b φ b, No 20, X φ X φ, No 25, h*h.

Bunlarda simetri veren işaretler en sık rastlananlar ve en yüksek sayıda varyantları olanlardır. Murfatlar ve Nad Sent Mikloş'ta birleşik işaretler arasında ayırt edebildiklerimizde her iki anıtta da bir tek şey karakteristiktir Eğer >, < aynı işaretini ki varyantı ise Birleşik işaretlerden 10 tanesine Murfatlar'da olduğu gibi Pliska'da da rastlanmaktadır. (Tablo IV) Murfatlar yazıtlarında 2 defadan 5 defaya kadar kullanılmış 17 birleşik işaret tespit ediyoruz. Dφ, X<, X φ, εb, h X, <X, <b, <h, 'ç, X, Y<, X<, φb, * X, δε, εh, Bunlar şu yazıtlar arasında yakın metin muhtevasına delalet ediyorlar: No 15, 18, 19; I. sırada No 28 ve 20; IV. sırada No 28 ve 36. Analogik olarak hazinenin 19 yazıtından bazıları aynı metinleri oluşturuyor: No 7, 8^b, 12, 13, 14^a, No 2, 3 No 6'nın bir kısmı, No 10, 11; No 5^b, 14^b.

Son sırada olmamak üzere incelenen birleşik işaretler iki yazının yani Bulgar ve Sekel runik yazıtlarının Saltovo-Mayatsk kültürüne yakınlığını göstermektedirler. Verilen bazı karşılaştırmaların ayna görüntüsü her hâlde yazma yönünün farklılığından dolayıdır. İncelenen yazıtlar için bu tartışmalıdır, fakat tespit edilen birleşik işaretler ve bunlar arasındaki bağlantıdan dolayı bazı sonuçlar çıkarılabilir. Metinlerinin yakınlıklarından dolayı gruplanan yazıtların yazılarının karakteristiği

aynı yönde olmasıdır. Şu farkla ki No 18 ve No 28 ortada bustrofedon var. Bu, gizli yazıda olduğu gibi birçok yazının erken evresine özgü bir olaydır. Söz konusu olayda iki olasılık vardır: sol-sağ yönde yazılırken, şu yazıtlarda:

No 18	1.	↔	No 28	1.	↔	No 18	1.	↔	No 28	1.	↔
		↓									
	2.	↔		2.	?		2.	↔		2.	?
		↓						↓			
	3.	↔		3.	↔		3.	↔		3.	↔
					↓						↔
				4.	↓					4.	↔
					↔						↔

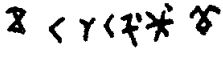
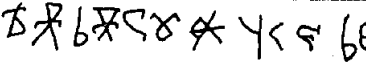
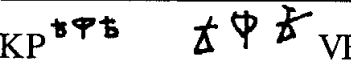
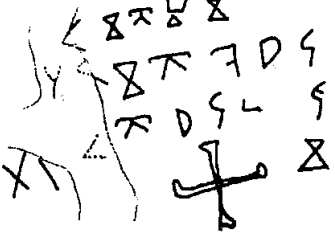
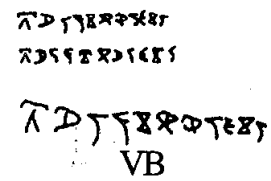
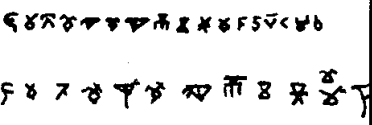
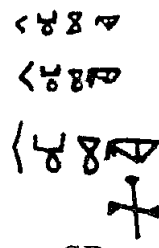
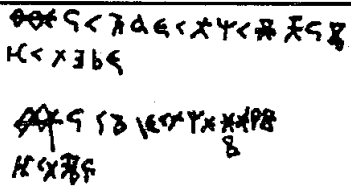
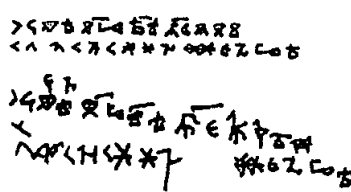
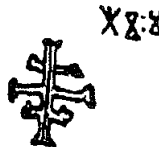
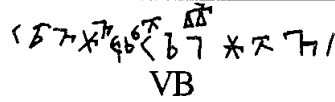
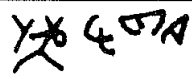
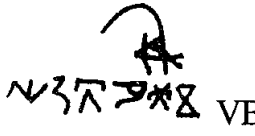
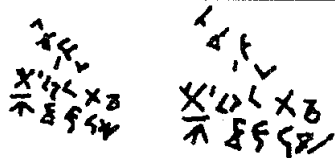

Bu incelemede, Murfatlar ve Nad Sent Mikloş yazıtlarının genel karakteristiği, işaretlerin grafik özellikleri ve aralarındaki ilişkiye dikkat çekildi. Karşılaştırmalı analiz her iki yazının da genel paleografi prensiplerine uygun olduklarını göstermektedir. Aralarındaki fark iki yerdeki yazıtların farklı gereksinimleri karşılamak için meydana getirilmelerinden dolayıdır. Bunun sonucu olarak Murfatlar yazısının karakteri daha farklıdır. O gizemli bir yazıdır ve bunun yazarı ligatür, bustrofedon, grafik ve fonetik sistem karışmaları kullanmıştır. Aynı zamanda genel kronolojik çerçeve, coğrafi yakınlık ve etnik karakteristiğe rağmen altın kaplardaki yazılar, Türk yazısına yakınlığa delâlet ediyorlar, Murfatlar'daki yazılar ise eski Bulgar yazısının etkisinin kaçınılmaz olduğu daha geç bir dönemdirler.

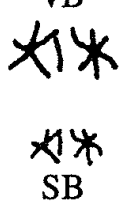
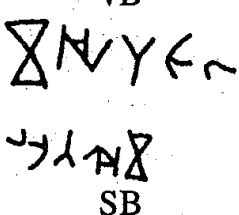
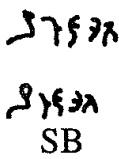
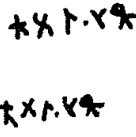
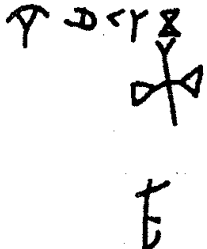
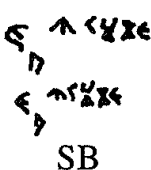
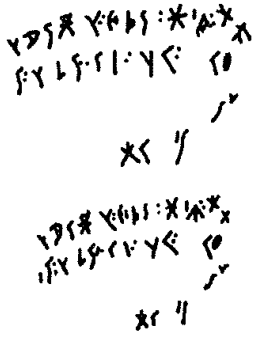
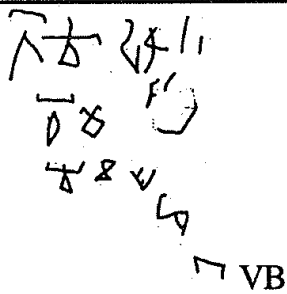
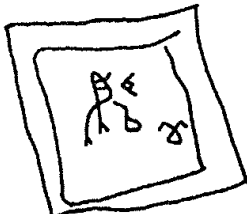
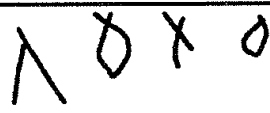
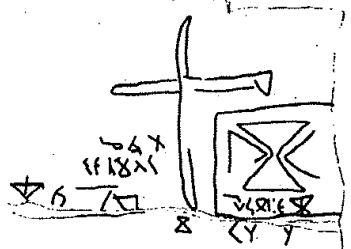
TABLO I
NAD SEND MİKLOŞ'TAN YAZITLAR

No: 1 (kap)	No: 2 (sürahi)	No: 3 (sürahi)
KP		
No: 4 (sürahi)	No: 5 (Sürahi)	No: 6 (tepsi)
A 190 B 1378	A B 	
No: 7 (tas)	No: 8 (tas)	No: 9 (bardak)
	A B 	
No: 10 (kupa)	No: 11 (kupa)	No: 12 (riton)
No: 13 (kupa)	No: 14 (kupa)	
	A B 	

MURFATLAR'DAN YAZITLAR

<p>No: 15</p>	<p>No: 16</p>	<p>No: 17</p>
<p> 71 VB </p>	<p> KP </p>	<p> VB </p>
<p>No: 18</p>	<p>No: 19</p>	<p>No: 20</p>
<p> </p>	<p> SB KP VB </p>	<p> KP VB </p>
<p>No: 21</p>	<p>No: 22</p>	<p>No: 23</p>
<p> KP SB </p>	<p> </p>	<p> KP VB </p>
<p>No: 24</p>	<p>No: 25</p>	<p>No: 26</p>
<p> </p>	<p> VB </p>	<p> VB, SB </p>
<p>No: 27</p>	<p>No: 28</p>	<p>No: 29</p>
<p> VB </p>	<p> SB </p>	<p> </p>

<p>No: 30</p> <p>VB</p>	<p>No: 31</p> <p>VB</p> <p>SB</p>	<p>No: 32</p> <p>VB</p> <p>SB</p>
<p>No: 33</p> <p>VB</p> <p>SB</p>	<p>No: 34</p> 	<p>No: 35</p>
<p>No: 36</p> <p>VB</p> <p>SB</p>	<p>No: 37</p> <p>VB</p>	<p>No: 38</p> <p>VB</p>
<p>No: 39</p> 	<p>No: 40</p> 	<p>No: 41</p>

KP = K. Popkonstantinov'a göre

SB = S. Bayçorov'a göre

VB = V. Beşveliev'e göre

TABLO II
NAD SENT MİKLOŞ ve MURFATLAR
İşaretlerinin karşılaştırılması

No	NSM yazı	Murfatlar yazı	No	NSM yazı	Murfatlar yazı
1		<	34		δ δ
2	>	>	35		δ δ δ
3		^ ^	36		ε ε
4		v	37	γ γ γ	ε ε
5	Υ	Υ	38	1 γ	γ γ γ
6		ι	39	η η η η	
7		± x x	40	η η	
8		φ φ	41	ι	
9		ψ	42	ι	ι
10		φ φ φ	43		ι
11		ι	44	ι	ι
12		κ κ	45	ζ	ζ
13		λ λ	46		λ λ
14		μ μ	47		η η η
15	ρ	ρ ρ	48		η
16		χ	49	η	
17		ω ω	50	ι N	N
18		ξ ξ	51		H K
19		ϙ	52	□ □	
20		κ κ	53		δ δ
21		x	54		ρ
22		δ δ	55		η γ
23	ρ ρ	ρ	56		∴
24		d A A ε	57	+	
25	D D	D D	58		— —
26		o o	59	,	,
27	B B B		60		N
28	8 X		61		δ δ
29	o v o		62		η
30	)	)	63		η
31	))		64		η
32	z		65		η
33		b 6	66	η η	η

TABLO III

Başka yazıtların grafik paralelleri temelinde Nad Sent Mikloş ve Murfatlar işaretlerinin tipolojisi

I	1	∨ ^ Y X T H N I Y
	2	N I Y B
II	1	< ʌ ʌ ʌ ʌ > D E
	2	) > D ʒ □ √ 1 ʒ
III	1	ʒ ʒ ʌ ʌ ʌ / ʒ ʒ ʌ ʌ ʌ /
	2	ʌ ʒ ʒ / ʌ ʒ ʒ /
IV	1	A H O ʌ ʌ
	2	ʌ
V	1	* b ʌ ʌ
	2	
VI	1	ʌ v e c ʒ
	2	
VII	1	ʌ ʌ ʌ ʌ / ʌ ʌ ʌ ʌ /
	2	
VIII	1	θ ʒ ʒ
	2	ʌ
IX	1	ʒ ʌ
	2	
X	1	
	2	ʌ ʌ ʌ ʌ ʌ

TABLO IV

MURFATLAR, NAD SENT MİKLOŞ ve başka yazılarda işaret birleşmelerinin karşılaştırılması

	İşaret birleşmesi	Türk yazısı	Protobulgar yazısı	Sekel yazısı
Murfatlar	XI	XI	XI	XI
	YD	DY		
	Yδ	δY	Y	
	ξε	εξ		
	<h	h>		
	Yε		Yε	
	↑ε	ελ	ε εY	
	εδ		δε	
	AX		x ^A	
	δv		δv	
	xi		iX	
	xx		xx	
	Y<	>λ	>Y	
	Y< Y>	>Y Y<	Y< Y	
Murfatlar, NSM NSM	D>	D>	D<	
	Iξ	ξI		
	)ψ	)θ		
	>I	>I		
	Yf	fY		